

Ks. dr hab. Bogdan Giemza SDS, prof. PWT
Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu
Instytut Historii Kościoła i Teologii Pastoralnej – Katedra Teologii Pastoralnej Szczegółowej

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

ks. mgra lic. Michała Mraczka pt. „Seminarium duchowne jako miejsce duszpasterstwa formacyjnego w świetle *Pastores dabo vobis*”,
Kraków 2018, ss. 292

Wprowadzenie

W kontekście recenzowanej rozprawy, chciałbym na wstępie odwołać się do przemówienia Jana Pawła II, które w dniu 6 czerwca 1979 r. skierował do księży zgromadzonych w katedrze częstochowskiej. Powiedział wówczas, że kapłani są „sługami wzniosłej sprawy” i od nich w dużej mierze zależy los Kościoła w tych dziedzinach, które są powierzone ich duszpasterskiej trosce. Zaznaczył przy tym, że „nie można wypełnić tej wzniosłej i wymagającej służby bez jasnego, zakorzenionego przekonania co do [...] tożsamości kapłanów Chrystusa, depozytariuszy i szafarzy Bożych tajemnic”. Odwołując się do głosów krytyki pod swoim adresem, że próbuje narzucić Kościołowi powszechnemu polską wizję kapłana, akcentując znaczenie celibatu i ofiary w życiu kapłańskim, powiedział: „tylko ta wizja kapłaństwa może otworzyć na nowo falę powołań, przyrost powołań na całym świecie. Bo młodzi ludzie pragną wiedzieć, czemu się poświęcają, jeśli się poświęcają”. Odwołując się do historii i doświadczeń Kościoła w Polsce powiedział znamienne słowa, że „najłatwiej jest pokonać Kościół przez kapłanów”. Dwukrotnie powtórzył tę myśl, dodając przy tym „darujcie to słowo”, co może świadczyć o ich wadze i osobistym przekonaniu papieża.

Kwestia kapłańskiej tożsamości czy też kryzysu tejże tożsamości, o czym tak wiele mówi się i pisze po Soborze Watykańskim II, jest bardzo istotna w wymiarze Kościoła powszechnego i Kościołów lokalnych. Dlatego z uznaniem należy przyjąć rozprawę ks. mgra lic. Michała Mraczka pt. „Seminarium duchowne jako miejsce duszpasterstwa formacyjnego w świetle *Pastores dabo vobis*”, która została napisana na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie na seminarium naukowym z teologii pastoralnej pod kierunkiem ks. prof. zw. dra hab. Macieja Ostrowskiego.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Przedstawiona do recenzji rozprawa liczy 292 strony standardowego wydruku komputerowego. Składają się nań oprócz strony tytułowej (s. 1), opisu bibliograficznego i abstraktu (s. 2), spisu treści (s. 3-5), wykazu skrótów (s. 6), wstępu (s. 7-14), cztery rozdziały stanowiące zasadniczy korpus pracy (s. 15-270), zakończenie (s. 271-277) i bibliografia (s. 278-292).

Problematyka rozprawy koncentruje się wokół seminarium duchownego jako instytucji istotnej w przygotowaniu do kapłaństwa hierarchicznego. Odwołując się do przyjętego w ramach teologii pastoralnej (R. Kamiński, M. Ostrowski) podziału duszpasterstwa, Autor określa seminarium jako „miejsce duszpasterstwa formacyjnego”. Natomiast użyte w tytule dysertacji określenie „duszpasterstwo formacyjne” rozumie „jako duszpasterstwo zmierzające do pogłębionej formacji wybranej grupy osób obdarzonych darem specyficznego powołania, a stąd wymagającej specjalistycznej duszpasterskiej opieki” (s. 8-9). Ks. Mraczek głównym punktem odniesienia swoich badań czyni posynodalną adhortację apostołską „Pastores dabo vobis” Jana Pawła II z 25 marca 1992 r. Dotyczy ona formacji kapłańskiej w Kościele katolickim. Cel zamierzeń badawczych charakteryzuje we wstępie. Wskazuje na trzy etapy, w których zamierza je zrealizować. Pierwszym etapem „jest pogłębiona refleksja nad realizacją formacji do kapłaństwa w polskich seminariach duchownych” w świetle wspomnianego dokumentu papieskiego i innych wytycznych Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce. Następnie opisuje współczesny kontekst społeczny, w którym „rodzą się i rozwijają powołania do kapłaństwa”. W trzecim etapie podkreśla wagę nowych inicjatyw związanych z formacją do kapłaństwa, które zostały podjęte w Kościołach lokalnych w Polsce po ukazaniu się wspomnianej adhortacji (s. 10). Odwołując się do aktualnych ujęć metody teologii pastoralnej określa je jako trzy etapy postępowania badawczego (s. 11, 13).

Stosowanie do przyjętej metodologii, zasadniczy korpus pracy został ujęty w czterech rozdziałach. W rozdziale pierwszym zatytułowanym „Przygotowanie kandydatów do kapłaństwa” (s. 15-101) zostało najpierw opisane rozumienie tożsamości kapłańskiej i kwestia selekcji kandydatów do kapłaństwa, a następnie Autor ukazał kolejno cztery aspekty formacji seminaryjnej, stosownie do wskazanych przez Jana Pawła II w cytowanej adhortacji: formację ludzką, duchową, intelektualną i pastoralną. Całość rozważań tego rozdziału kończy podkreślenie wagi doboru i posługi wychowawców w seminarium duchownym.

Rozdział drugi zatytułowany „Uwarunkowania dzisiejszych kandydatów do kapłaństwa” (s. 102-163), ma charakter socjologiczny i zostały w nim omówione uwarunkowania współczesnych kandydatów do kapłaństwa. Doktorant w oparciu o zastane fragmentaryczne badania socjologiczne, gdyż dotychczas nie podjęto kompleksowych badań omawianej problematyki, ukazał kolejno: obraz kapłana jaki funkcjonuje w świadomości młodzieży, religijność polskiej młodzieży i kandydatów do kapłaństwa oraz ich sytuację rodzinną a także współczesne postrzeganie celibatu. Aby lepiej poznać obszary formacyjne, które domagają się pogłębienia i poprawy na etapie przygotowania do kapłaństwa, Autor przeanalizował główne przyczyny odejść z kapłaństwa i oczekiwania wiernych wobec kapłana. Jak podkreśla we wstępie do tego rozdziału, wszystkie poruszone w nim „zagadnienia mają pomóc w tym, by oddziaływanie formacyjne w seminarium duchownym mogło stawać się jak najbardziej adekwatne do współczesnych potrzeb” (s. 102).

Trzeci rozdział „Nowe inicjatywy w polskiej formacji seminarialnej” (s. 164-241) został poświęcony omówieniu niektórych nowych inicjatyw, które zostały wprowadzone w formacji do kapłaństwa po ukazaniu się „Pastores dabo vobis” lub też istniały przed ukazaniem się dokumentu, ale obecnie poświęca się im więcej uwagi. W przypadku analizy roku propedeutycznego, realizacji praktyk duszpasterskich, znaczenia małych grup kościelnych i nowej ewangelizacji zostały wskazane ogólne założenia dotyczące tych zagadnień i ich rozwiązanie w trzech wybranych seminariach duchownych w Polsce: w Metropolitalnym Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławiu, w Śląskim Wyższym Seminarium Duchownym w Katowicach i w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w Koszalinie. Nadto zwrócono uwagę na wieloaspektowe przygotowanie i formację stałą wychowawców. Pomocne w tym względzie są instytucje w postaci Szkoły Wychowawców Seminariów Duchownych Diecezjalnych i Zakonnych, prowadzona przez Salwatorianów w Krakowie i Szkoła Formatorów prowadzona przez jezuitów, również w Krakowie a także doroczne spotkania rektorów i ojców duchownych Wyższych Seminariów Duchownych Diecezjalnych i Zakonnych. W tymże rozdziale za zasadne uznał Doktorant ukazanie okoliczności i racji powołania w 2014 r. Ogólnopolskiego Seminarium dla Starszych Kandydatów do Świeceń z siedzibą w Krakowie.

W czwartym wreszcie rozdziale zatytułowanym „Wybrane zagadnienia szczegółowe” (s. 242-270), Autor omówił cztery zagadnienia, które uważa jako „szczególnie ważne dla dzisiejszej formacji do kapłaństwa, a stanowią [one] pewnego rodzaju wymóg czasu” (s. 242). Wskazał kolejno na wykorzystanie osiągnięć psychologii w procesie formacji, potrzebę

formacji do celibatu i do relacji z kobietami, jak również problem homoseksualizmu i pedofilii.

2. Ocena formalna rozprawy

Temat recenzowanej dysertacji został poprawnie sformułowany, co znalazło potwierdzenie i rozwinięcie w jej kolejnych rozdziałach. Doktorant słusznie przyjął, że cezurę czasową dla jego rozważań stanowi adhortacja „Pastores dabo vobis”, gdyż z datą 8 grudnia 2016 r. ukazało się nowe „Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (Dar powołania do kapłaństwa)” wydane przez Kongregację ds. Duchowieństwa. W oparciu o ten dokument przygotowywane są zaktualizowane, w stosunku do wydanych w 1999 r., „Zasady formacji kapłańskiej w Polsce”.

Mając na uwadze, że rozprawa została napisana na seminarium naukowym z teologii pastoralnej, na uznanie zasługuje przyjęta metoda właściwa dla tej dyscypliny teologicznej. Można ją ująć w formie paradygmatu stosowanego w teologii pastoralnej, chociaż Autor nie nazywa tak wprost logicznego toku swoich rozważań. Jest jednakże świadomy stosowania tej metody, skoro pisze – jak zostało już wspomniane – o trzech etapach postępowania badawczego.

Bardzo ważną rolę w pracy naukowej mają wstęp i zakończenie. Tak też jest w przypadku dysertacji ks. Michała Mraczka. Świadczą one bowiem o warsztacie badawczym Autora, który potrafił we wstępie syntetycznie wprowadzić w problematykę dysertacji, sformułować główny problem, opisać zastosowane metody badawcze i ukazać strukturę pracy, zaś w zakończeniu wnioski do których doszedł w toku swoich analiz oraz perspektywę dalszych badań.

Na uwagę i uznanie zasługują krótkie wprowadzenia do poszczególnych rozdziałów, jak również podsumowania w poszczególnych paragrafach. Świadczy to o umiejętności prowadzenia nie tylko szczegółowych analiz, ale również logicznego formułowania wniosków.

Także język i styl rozprawy są poprawne. Autor wykazał się dużą umiejętnością przy narracji poszczególnych etapów analizy. Korzystając umiejętnie z bogatej bazy w postaci dokumentów Kościoła i literatury przedmiotu, nie stosuje długich cytatów, ale umiejętnie parafrazuje myśli i inspiracje zaczerpnięte od innych autorów. Istotne jest również to, że bardzo dobrze dokumentuje to w przypisach, w których dostrzega się dużą erudycję Doktoranta, co znamionuje jego dojrzałość badacza. Należy wyrazić mu uznanie także za

stronę edytorską dysertacji, przygotowanej bardzo starannie i schludnie. Co prawda, w tekście są nieliczne literówki czy błędy w pisowni wyrazów, np. „Ostrowi Mazowieckiej”, zamiast „Ostrowie Mazowieckim” (s. 160) czy „zakorzenia” zamiast „zakorzenia” (s. 271), ale można je złożyć na karb braku doświadczenia czy też błędów komputerowych i są one do wyeliminowania.

Realizacja założonych celów była możliwa dzięki doborowi źródeł w postaci licznych dokumentów Kościoła i literatury przedmiotu, jak również ich poprawnemu wykorzystaniu. Potwierdzeniem jest obfita bibliografia, w której Doktorant umiejętnie dokonał jej podziału na źródła, wyróżniając w nich mniejsze sekcje, literaturę przedmiotu i literaturę pomocniczą. Dwie krytyczne uwagi nasuwają się przy analizie bibliografii. Pierwsza dotyczy kolejności wymienionych publikacji w ramach źródeł, a konkretnie w sekcjach: „Nauczanie papieskie”, „Dokumenty Stolicy Apostolskiej” i „Dokumenty Konferencji Episkopatu Polski” (s. 278-280). Trudno odnaleźć klucz, którym się Autor kierował umieszczając źródła w kolejności, które znajdujemy w rozprawie. O ile w pozostałych partiach bibliografii jest to klucz alfabetyczny, o tyle trudno się go doszukać we wskazanych fragmentach; nieadekwatny jest również klucz chronologicznych wymienionych pozycji. Druga uwaga krytyczna odnosi się do dwóch pozycji bibliograficznych, które są podwójnie wymienione i to w różnych częściach bibliografii. Konkretnie chodzi o następujące: 1) Benedykt XVI, *Kapłan – ekspertem w dziedzinie życia duchowego* (25.05.2006), w: *Trwajcie mocni w wierze*, Warszawa 2006, s. 17–21, która raz jest wymieniona w nauczaniu papieskim (s. 279), drugi raz w literaturze przedmiotu (s. 281); 2) K. Pawlina, *Kościół w Polsce wobec nowej ewangelizacji*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 32 (1994) 2, s. 139–157 – raz w literaturze przedmiotu (s. 286), drugi raz w literaturze pomocniczej (s. 291).

3. Ocena merytoryczna rozprawy

Kształcenie i wychowanie do kapłaństwa podlegało w historii Kościoła różnym przemianom. Do Soboru Trydenckiego nie istniała żadna instytucja naukowo-wychowawcza, której ukończenie byłoby warunkiem do otrzymania święceń kapłańskich. Przez kilkanaście wieków przygotowanie przyszłych kapłanów dokonywało się w szkołach biskupich, parafialnych, kolegiackich, klasztornych i na uniwersytetach. Takie rozbieżności odbijały się niekorzystnie na poziomie intelektualnym, a także moralnym kleru. Dopiero dekret Soboru Trydenckiego z 15 lipca 1563 r. nakładał obowiązek erekcji w każdej diecezji własnego seminarium i utrzymanie go przy pomocy własnych środków materialnych, w przypadku

trudności finansowych dekret zezwalał na erekcję seminarium międzydiecezjalnego lub prowincjonalnego. Od tego czasu kontekst społeczno-kulturowy posługi zbawczej Kościoła i duchowieństwa ulegał wielorakim przeobrażeniom, dlatego była i jest wciąż potrzebna refleksja dotycząca istoty kapłaństwa Chrystusowego, jego znaczenia dla życia Kościoła, jak również zasad funkcjonowania seminariów duchownych i przygotowania kandydatów do kapłaństwa.

Dysertację ks. Michała Mraczka należy uznać za ważny głos w tych poszukiwaniach, zwłaszcza w obliczu opracowywania przez Konferencję Episkopatu Polski nowych „Zasad formacji kapłańskiej w Polsce”. Autor umiejętnie analizuje dotychczasowe wytyczne Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce, a także niektórych Kościołów lokalnych w naszej Ojczyźnie. Odwołując się do zastanych fragmentarycznych badań socjologicznych wskazuje na niektóre braki formacji seminaryjnej. Nie poprzestaje jednakże na ich wyliczeniu, ale wskazuje próby zaradzenia tym brakom, odwołując się do konkretnych inicjatyw w ramach trzech wybranych seminariów duchownych we Wrocławiu, Katowicach i Koszalinie. Dlatego uwagi zawarte w recenzowanej rozprawie doktorskiej mogą być pomocne przy wypracowywaniu dokumentu, który będzie polskim odpowiednikiem dokumentu Kongregacji ds. Duchowieństwa „Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis” (Dar powołania do kapłaństwa).

Nadmieniona umiejętność ukazania modelowego obrazu seminarium, który wyłania się z dokumentów Kościoła, w połączeniu z opisem socjologicznym wybranych aspektów dotyczących postrzegania kapłaństwa, formacji seminaryjnej, kryzysu tożsamości kapłańskiej i odejść z kapłaństwa jest niewątpliwie ważnym walorem dysertacji. Z przytoczonych opisów socjologicznych wyłania się bowiem problem „desakralizacji kapłaństwa” polegający na akcentowaniu cech ogólnoludzkich kapłana w przeciwieństwie do cech religijnych i ich konsekwencji dla formacji, społecznego deprecjonowania celibatu kapłańskiego, zastrzeżeń do formacji seminaryjnej, kryzysu życia duchowego księży, co często prowadzi do rozmycia istoty powołania kapłańskiego i w konsekwencji do rezygnacji z drogi powołania. Autor słusznie zauważa, że wymienione tendencje mają wpływ na decyzję o wstąpieniu kandydatów na drogę formacji seminaryjnej, jak również konieczność wielowymiarowej formacji adekwatnej do kondycji tych, którzy zostają przyjęci do seminarium duchownego. W takim kontekście rodzi się wiele pytań o zasady funkcjonowania seminarium jako środowiska formacyjnego.

Omawiając sytuację rodzinną polskiej młodzieży i kandydatów do kapłaństwa, Doktorant zwrócił uwagę na niektóre przejawy słabości dzisiejszej rodziny, szczególnie

mentalność rozwodową. Należy żałować, że zupełnie zostały pominięte wpływy będące skutkiem rewolucji antropologicznej czy dyktatury relatywizmu, używając określenia Benedykta XVI. Jak zauważa Marguerite A. Peeters w miejsce słów nawiązujących do tradycji judeochrześcijańskiej, takich jak: prawda, moralność, sumienie, dziewictwo, czystość, małżonek, mąż, żona, matka, ojciec, syn, wprowadza się nowe pojęcia, których sens jest niejasny, a treść często ambiwalentna, np.: „społeczno-kulturowa tożsamość płciowa”, „gender”, „globalizacja z ludzką twarzą”, „różnorodność kulturowa”, „prawa reprodukcyjne”, „zdrowie reprodukcyjne”, „orientacja seksualna”, „płeć kulturowa”, „bezpieczna aborcja”, „bezpieczne macierzyństwo” i wiele innych.

Słuszną rzeczą było zwrócenie uwagi na propozycje nowych rozwiązań inspirowanych wprost adhortacją „*Pastpres dabo vobis*” czy też będących owocem twórczych poszukiwań biskupów i wychowawców w wybranych seminariach w Polsce. Doprowadziło to Autora do ciekawych wniosków, np. w odniesieniu do praktyk duszpasterskich alumnów. Píše on m.in.: „Elementem, na który na pewno warto zwrócić większą uwagę, jest ściślejsza współpraca między seminarium duchownym, wykładowcami z zakresu przedmiotów pastoralnych, odpowiedzialnymi za diecezjalne programy duszpasterskie i samymi duszpasterzami” (s. 191). Chodzi o pełniejsze kształtowanie więzi przyszłych kapłanów z Kościołem partykularnym. Kontynuując ten wywód ks. Mraczek słusznie postuluje: „Jeszcze większy nacisk należy kłaść na dobór parafii i kapłanów, u których alumni odbywają praktyki. Zbyt często jeszcze praktyki mają miejsce w parafiach, gdzie poza proboszczem pozostali kapłani nie odznaczają się zbyt dużym doświadczeniem duszpasterskim. Seminarzystom należy umożliwić zapoznanie się również z różnymi duszpasterstwami specjalistycznymi” (s. 191-192).

Trafne jest również zwrócenie uwagi Doktoranta na znaczenie małych grup kościelnych i nowej ewangelizacji w aktualnej formacji do kapłaństwa. Przy lekturze tego fragmentu dysertacji nasuwa się kilka wątpliwości. Autor pisze, że z racji szczupłości paragrafu będzie używał zamiennie określeń: zrzeszenia katolickie, ruchy, stowarzyszenia i małe wspólnoty (s. 192). Nie jest to do końca uzasadnione. Prościej było przyjąć klasyfikację zaproponowaną przez Jana Pawła II w adhortacji „*Christifideles laici*”. Pisząc o różnych formach zrzeszonego uczestnictwa ludzi świeckich w życiu Kościoła, papież wymienia cztery formy zrzeszeń katolickich, którymi są: stowarzyszenia, grupy, wspólnoty i ruchy (ChL 29). Z kolei w odniesieniu do nowej ewangelizacji, wątpliwość dotyczy samego faktu jej ujęcia jako jednego z elementów w nowych inicjatywach w polskiej formacji seminaryjnej, obok

roku propedeutycznego, praktyk duszpasterskich i małych wspólnot kościelnych. Nowej ewangelizacji nie można rozpatrywać na tej samej płaszczyźnie, co wymienione inicjatywy.

4. Kwestie do dyskusji

Przy okazji lektury rozprawy zrodziły się pewne pytania i spostrzeżenia, które mogą być przedmiotem dalszej dyskusji. Pierwsze pytanie dotyczy duchowości kapłana diecezjalnego, którą Doktorant określa jako „diecezjalną tożsamość” (s. 28). W innym miejscu pisze, że „duchowością kapłana diecezjalnego jest miłość pasterska” (s. 51). Czy miłość pasterska wystarczająco opisuje duchowość kapłana diecezjalnego? Czy też trzeba szukać innych jeszcze cech?

Druga uwaga dotyczy stosowanej terminologii. Autor pisząc o nowej ewangelizacji, zdaje się używać zamiennie tego terminu wprowadzonego do słownictwa teologicznego przez Jana Pawła II z określeniami papieża Franciszka: „nawrócenie pastoralne” i „wyjście na peryferie”. Należy zauważyć, że nie są to pojęcia tożsame. Jakie jest stanowisko Doktoranta?

5. Wniosek końcowy

Przedstawione sugestie i rodzące się wątpliwości wymagają z pewnością korekt i uzupełnień, nie stanowią jednak przeszkód, by stwierdzić, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi merytoryczne i formalne stawiane rozprawom doktorskim. Dlatego przedkładam Radzie Wydziału Teologicznego Papieskiego Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie wniosek o dopuszczenie ks. mgra lic. Michała Mraczka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. Bogdan Giemza SDS

Trzebnica, 6 grudnia 2018 roku

ks. dr hab. Bogdan Giemza SDS, prof. PWT